

Gábrityné Molnár Irén

Kisebbség- és oktatáskutatások a Vajdaságban, az MTT 15 éves tevékenységében

1. Előzmények

A vajdasági magyarok kulturális és tudományos életének a körülményeit befolyásoló tényezők jellegzetesek, hiszen a környező országok az utóbbi 15 évben a reálszocializmusból elindultak Európa felé, míg a széthullott Jugoszlávia volt tartományában a lakosság Szerbiával együtt a diktatúra és a háború felé sodródott. Amíg a titói időszakban a nyugati támogatások a vajdaságiak viszonylagos jólétét eredményezték; addig a magyarok esetében kialakult egy jellegzetes regionális tudat (büszkén vallották magukat vajdasági magyarnak), az értelmiségi alkotásvágy állami támogatással valósulhatott meg, persze, csak azoknál, akik lojálisak voltak a rendszerhez/párthoz. A Milošević-időszakban, a háborús, nacionalista eufóriában Szerbia reformkészsége nehézkes volt, a világutazáshoz szokott, vállalkozó hajlamú vajdasági magyarok elszegényedtek. Különösen sok értelmiségi és szakember vándorolt el külföldre. A középréteg életszínvonala a létminimumra csúszott le, a kreativitás a tudomány és művelődés terén beszűkült, új módokat, utakat követelt magának. Hiányos állami támogatások mellett a civil (nonprofit) szervezetek is kivették részüket a kulturális és tudományos kezdeményezésekből. A miloševići korszak után az egyéni alkotásvágy nőtt, a magánkezdeményezések is megkezdődtek – leginkább a helyzetfelmérés terén. Valójában még nem valósult meg a vajdasági magyar értelmiségi autentikus önszerveződése, hiszen a tudományos intézmények és műhelyek vagy az anyaország támogatására, vagy Szerbia lendületesebb reformtörekvéseire várnak. A vajdasági magyarok a megmaradás érdekében fordulnak továbbra is saját művelődési és oktatási intézményeik felé. Talpra szeretnék állítani és önállóítani könyvkiadó tevékenységüket, médiahálózatukat, oktatásrendszerüket. A szerb politikai körök ezt gyakran bezárkózásnak és szeparálódásnak, sőt nacionalizmusnak minősítik.

2. Társadalomtudományos eredmények

Tudományos tevékenység a Vajdaságban – a szerbiai állami oktatási rendszer keretében – részben felsőoktatási magánintézményekben, levéltárakban és nonprofit kutatóműhelyekben zajlik. A Délvidéken kisebbségben élő magyarok formálisan elnyerték a nyelvhasználati jogot az alap- és középfokú, s részben a felsőoktatásban is, sőt művelődési és a tudományos intézményeket is létesíthettek főleg a szerbekkel együtt (!), persze, „multikulturális együttérzéssel”. Az egybeolvasztott (szerb–magyar) oktatási és művelődési intézmények által évtizedeken át tartott a kisebbségi értelmiségi csendes asszimilációja. Karriert igazán csak az a kutató futhatott be, aki környezetének teljesítményét jóval felülmúlta, és nem akadékoskodott, sőt, ha elvárták tőle, bizonyította is lojalitását a mindenkor hatalom felé. Sajnos, a magyar értelmiség egy része így olyannyira elidegenedett a nemzeti közösségtől, hogy nem tartotta és most sem tartja szívügyének a magyar anyanyelvű oktatást vagy a nemzeti identitástudat ápolását, inkább szakmai érvényesülését és anyagi boldogulását hajszolja. Újabban a magyar tudósok egy része határozottan kinyilvánítja politikai vagy nemzeti érzéseit, és munkája során, ha teheti, kimutatja magyar származása iránti elkötelezettségét, vagy azt, hogy szívügye a magyar szellemiségű és anyanyelvű oktatás az óvodától az egyetemig. A vajdasági magyar tudomány új önszerveződésének folyamatában vagyunk, hiszen a társadalmi közéleti feltételek is dinamikusan változnak az országban. Soha jobban, mint most, szükségünk van a tudós elit pozitív magatartásformájára. A változó társadalmi értékek és a csüggedés időszakában a megoldási javaslatokra kell összpontosítanunk. A Vajdaságban az utóbbi néhány évtizedben a magyar tudományosság és publikálás irodalom- és nyelvközpontú volt. A titói világban is közhelynek számított, hogy ha kisebbségi tudományosságról van szó, akkor az a nyelvtudomány, a nyelvápolás. A többi humán tudomány területén a kisebbségi nyelveken nemigen folyhatott felsőfokú képzés, sem pedig önálló tudományos kutatás. Ezért a Vajdaságban kevés a szociológus, a politológus, de a pszichológus, a pedagógus, a történész is, aki e tudományok területén is anyanyelvén publikál.

2.1. A kisebbségkutatás eredményeiről

A kisebbségkutatás a Vajdaságban sokáig a nyelvhasználat témájára szorítkozott. A kilencvenes években a nemzeti kisebbségek magatartásvizsgálata is előtérbe került. Gyűjteményes munkák, tanulmánykötetek bizonyítják, hogy szükségesek az empirikus szociológiai, jogi és politológiai kutatások is a kisebbségek helyzetéről, jogairól. A kisebbségkutatás – akár szociológiai, demográfiai, jogi vagy politikai vetülete – igencsak időszerű téma a Délvidéken az utóbbi évtizedben. Anyaországi támogatással sikeres tudományos kutatások folyhattak a következő témakörökben: a magyar nyelvű oktatáshálózat feltérképezése, a demográfiai, migráció- és szórványkutatás elmélyítése, valamint több ifjúságkutatás és magatartásvizsgálat empirikus elemzése, szociolingvisztikai kutatások. A nevelés- és fejlődéslélektan és a kétnyelvűség pszichológiája, mely a magyar–szerbhórvát kétnyelvűség lélektani vizsgálata nyomán kutatható, újabban elmélyült empirikus módszerrel gyakorolt kutatássá vált. A Magyarságkutató Tudományos Társaság 1991-ben azzal a céllal alakult, hogy tudományos – szociológiai, pszichológiai, demográfiai, néprajzi, jogtudományi, történelmi és más társadalmi jellegű – kutatásokat folytasson a Vajdaságban, szakirodalmat gyűjtsön, szakmunkákat jelentessen meg, külön tanulmányköteteket publikáljon, tanácskozásokat, továbbképzéseket és előadásokat szervezzen. Tagjai egyetemi tanárok, tudományos kutatók, értelmiségiek, újságírók, közéleti személyek. A Társaság a következő kutatási témákkal foglalkozott: nemzeti és vallási azonosságtudat, kisebbségi életfelfogások, emberjogi és kisebbségjogi kérdések, anyanyelvű oktatás, a vajdasági iskolahálózat feltérképezése, a felsőoktatás elaborálása, a vajdasági magyarság migrációja, demográfiai, történelmi és helytörténeti, szociolingvisztikai, pszicholingvisztikai kutatások, az értelmiség, a szórványban élők és az ifjúság magatartásvizsgálata, cím- és adattárak összeállítása a vajdasági magyarokról, intézményekről. A Magyar Tudományos Akadémia a Társaságot 2002-ben vajdasági kutatóállomásának nevezte ki. Ettől kezdve a Társaság kutatási témái:

- kisebbségi magatartásvizsgálatok a magyar közösség etnikai önszerveződésének feltételei, a vajdasági magyarok időszerű állapotvizsgálatai a változó demográfiai, politikai és tranzíciós gazdasági feltételek közepette (9 kutatás),
- az anyanyelvű oktatás múltja és jövője, a vajdasági iskolahálózat feltérképezése (10),
- a nemzeti, vallási és polgári identitás (3),
- ifjúsági kutatások (3),
- a vajdasági magyarok migrációja (2),
- demográfiai- és szórványkutatások (3);
- munkaerő-kutatás (3),
- nyelvpszichológiai és szociolingvisztikai projektum (2),
- a civil szervezetek kutatása és egyéb adattári gyűjtés (3),
- gazdaságfejlesztés (1) (részletesen lásd a 2. sz. mellékletben).

A kutatások módszertana főleg empirikus adatgyűjtés (mélyinterjú, kérdőívvezés), magatartásvizsgálat, esettanulmányok, dokumentum- és statisztikaelemzés. Társaságunk 2006-ban öt kutatást folytatott.

A tudományos kutatásokat a magyarságkutató rendszeresen publikálja saját kiadványsorozatban (eddig 20 kötet

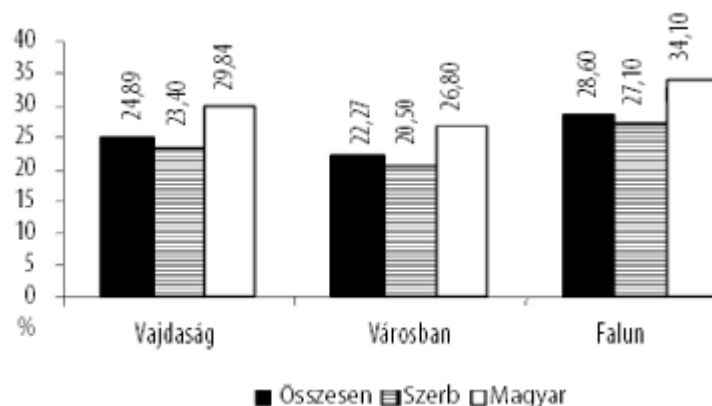
jelent meg, ebből 12 az MTT könyvtársorozatában), valamint vajdasági és külföldi (főleg anyaországi) szaklapokban. A társaság publikációi és több tucat tudományos konferenciája tizenöt éves munka eredménye (lásd az 1. mellékletet), miközben tevékenységét főleg pályázatok útján szerzett támogatásokból végzi. Pályázunk alapítványoknál (Szülőföld Alap, Illyés Közalapítvány – Budapest, Esély a stabilitásra – Szeged), vagy minisztériumoknál (Oktatási Minisztérium, Határon Túli Magyarok Hivatala, Nemzeti Kulturális Alapprogram – Budapest). Kutatási megrendeléseket kapnak Vajdaság Tartomány Végrehajtó Bizottságának titkárságaitól (Oktatási és Művelődési Titkárság; Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi Titkárság), kutatóintézetektől (Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Jeltárs – Budapest), médiaháztól (Magyar Szó, Enamiké), vajdasági önkormányzatoktól, a Magyar Nemzeti Tanácstól.

2.2. Kutatáseredmények mozaikban, az anyanyelvű oktatásról a Délvidéken

2.2.1. A Vajdaság lakosságának iskolai végzettsége

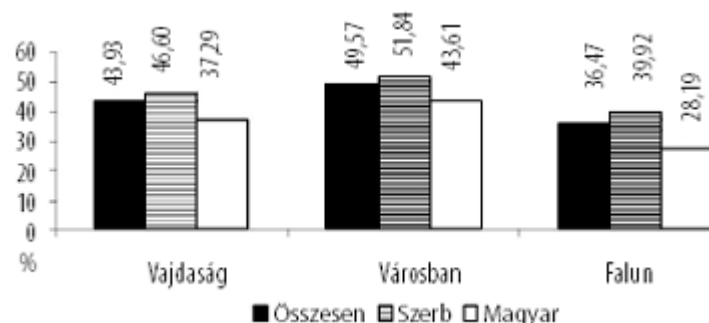
A 2002. évi népszámlálás tartalmazza a 15 éves és ennél idősebb korú vajdasági lakosság iskolai végzettségének adatait; elemezzük az alap-, a közép- és a felsőfokú végzettségű magyarok és a szerbek adatait is településtípus szerint.

1. ábra. A 15 évnél idősebbek aránya az alapképzésben (%)

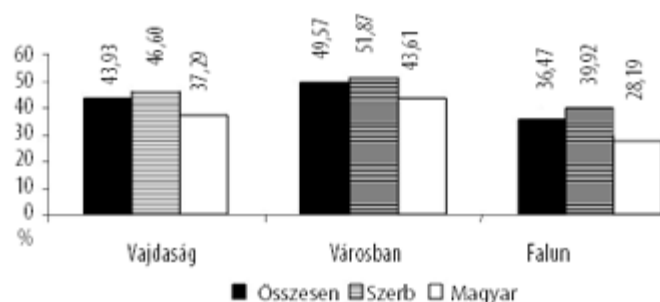
Az általános iskolát végzett magyarok aránya, száma minden szinten kb. 6%-kal magasabb, mint a többségi nemzeté. A következő ábrán viszont azt látjuk, hogy a továbbtanulásról a lakosság egészében sokkal több magyar marad le, mint szerb. Különösen falun nagy az alapképzetségi szinten megrekedtek száma.

2. ábra. A 15 évnél idősebbek aránya a középfokú képzésben (%)

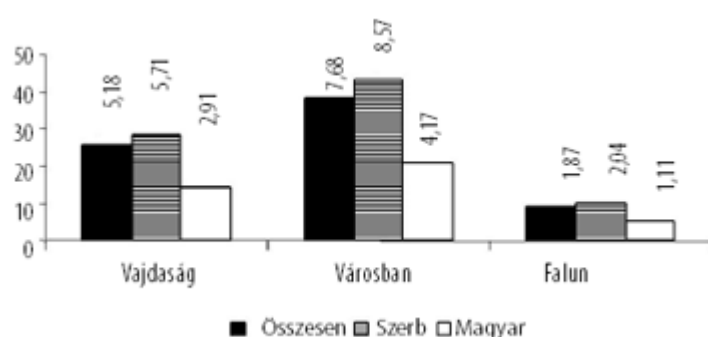
A középiskolát végzett magyarok aránya átlag 9%-kal alacsonyabb (falun ennél több), mint a szerbeké. A középiskolások megcsappanó száma a gyengébb továbbtanulási készséget és az anyanyelvű középiskolák elégtelen számát jelzi.

3. ábra. A 15 évnél idősebbek aránya a főiskolai képzésben (%)

A főiskolát befejezett magyarok aránya átlag 1,5%-kal marad le a többségi nemzet mögött. Az érettségiző magyar fiatalok inkább a főiskolát választják, mint a sokéves egyetemet. Egyéb adatokból látni fogjuk, hogy főleg a szabadkai Műszaki Főiskola és a közigazdászok a népszerűek a körükben.

4. ábra. A 15 évnél idősebbek aránya az egyetemi képzésben (%)

Az egyetemen diplomázott magyarok aránya aggasztóan kevés a többségi nemzet egyetemi diplomásaihoz viszonyítva. A lemaradás kb. 3%. Különösen a városi lakosnál nagy a különbség: kb. 4%-kal kevesebb az egyetemet végzett magyar. A magyarok foglalkoztatása kisebb a városokban, egyébként a magyar népesség fele falun él, ami továbbképzésük szempontjából hátrányos.

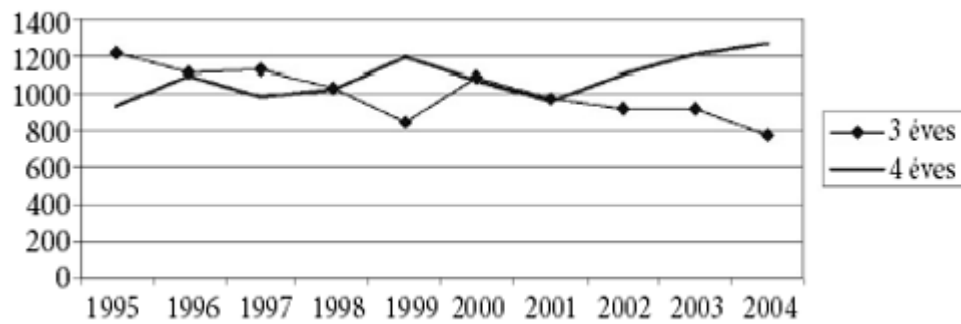
2.2.2. Iskolastatisztika a magyar tanulókról

1. táblázat. A közoktatási iskolastatisztika a 2002/03-as tanévben¹

Oktatási nyelv	Oktatási szint	Közéiskola			Összesen	
		Általános iskola	Gimnázium	Szak- közép- iskola		Szak- munkás- képző
Magyar nyelvű tanuló		18 732	1515	2543	2834	25 624
Szerb nyelvű tanuló		159 492 (ebből 5828 ruszin, roma)	16 266	56 322		237 908
			72 588 (+ 509 ruszin, roma)			
Magyar nemzetiségű összesen		22 402	9196			31 598
	Nem anyanyelvűen tanuló tanuló 3670, azaz 16,4%	Nem anyanyelvűen tanuló 2304, azaz 25%				

A magyar iskolások részaránya az összes tanuló számában a különböző oktatási szinteken évről évre csökkenést okozott; az utóbbi időben javuló tendenciát fedezhetünk fel. A korábbi, 2000. évi adatokhoz viszonyítva 2004-ben a magyar középiskolások és főiskolások részaránya 10% fölé nőtt (egyébként abszolút száma is növekedett), ami az új, jobb színvonalat nyújtó középiskolák és tehetséggondozó gimnáziumok megnyitásának az eredménye. Érdekes megfigyelni, hogy a korábban preferált hároméves középiskolák helyett a magyar diákok ma már szívesebben iratkoznak érettségit adó (négyéves) iskolába.

5. ábra. A magyar középiskolások iskolaválasztása (1995–2004)

A többszámú magyarországi községekben (Észak-Bácska és Észak-Bánát, azaz Szabadka vonzásterülete), ahol magyar nyelvű középiskolai tanítás is folyik, 5139 magyar tanuló jár középiskolába, vagyis a magyar középiskolások 75,76%-a. A többi, a szórványhoz tartozó községben összesen 1644 magyar középiskolás van (a magyar középiskolások kb. 26%-a). Jellemző, hogy a szórványban kedvezőtlen az általános iskolai és középiskolai hálózat (a magyar tagozatok, szakok nem felelnek meg a piaci igényeknek), emiatt igen sok magyar tanuló szerb tannyelvű osztályba jár (becslések szerint több, mint a fele).

2. táblázat. A középiskolások száma a magyarlakta községek szerint² (2003/04)

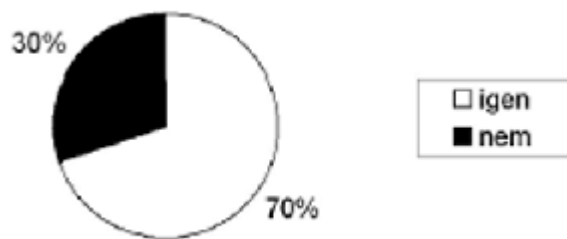
Magyar önkormányzat – tömb	A tanulók száma
Szabadka (1)	2309
Zenta (2)	874
Topolya (3)	775
Magyarakanizsa (4)	609
Óbecse (5)	550
Ada (6)	497
Törökkanizsa (11)	134
Összesen	5748

Magyarlakta község – szórvány	A tanulók száma
Nagybecskerek (7)	299
Újvidék (8)	244
Csóka (9)	236
Zombor (10)	196
Temerin (12)	60
Összesen	1035

2.2.3. Továbbtanulás vagy munkába állás?

Az alábbi ábra a 15–28 év közötti vajdasági magyar fiatalok általános továbbtanulási törekvését mutatja. A felmérésben³ részt vevőknek arra a kérdésre kellett válaszolniuk, hogy tervezik-e tanulmányaikat főiskolai vagy egyetemi szinten folytatni vagy egyéb képzésben részt venni a következő 3 évben.

6. ábra. A megkérdezett középiskolások továbbtanulási szándéka

A válaszadók jelentős többsége (70%-a) tanulmányai folytatását tervezi, ami a fiatalok nagyfokú továbbtanulási igyekezetét mutatja, ami sajnos még nem jelenti a megvalósulást is. A reprezentatív régiókutatásban rákérdeztünk arra is, hogy helyileg hol szeretnének tanulni. Kitűnik, hogy a fiatalok túlnyomó többsége Szabadkán folytatná tanulmányait. Ez arra a jelenségre mutat rá, hogy a fiatalok olyan tanintézményeket választanak, ahol teljesen vagy részben magyar nyelven tanulhatnak tovább. A válaszadók kisebb része hajlandó Újvidéken vagy a Vajdaság más városában folytatni a tanulmányait. A felmérésben (2002-ben) részt vevők több mint 20%-a Magyarországra, illetve más külföldi országba menne.

A kérdőív olyan kérdést is tartalmazott, hogy mit szeretnének a fiatalok tanulni, milyen szakra jelentkeznének. A kapott eredmények nagyjából megfelelnek a vajdasági középiskolai és felsőoktatási intézményekben tanuló fiatalok szakmaválasztásának. A válaszadók többsége a műszaki pálya iránt érdeklődik, őket követik, a pedagógusi pályához vonzódók és a közgazdasági szakmákat választók köre.

A fiatalok továbbtanulási szándékának minőségi vizsgálata során a válaszadóknak el kellett dönteniük: egyes, az oktatással, továbbtanulással, illetve munkavállalással kapcsolatos állításunkkal mennyire értenek egyet. Tíz állítást kellett véleményezniük és osztályozniuk aszerint, hogy nagyon egyetértenek vele (5), egyetértenek vele (4), részben igen, részben nem értenek egyet vele (3), nem értenek egyet vele (2) és egyáltalán nem értenek vele egyet (1). Az egyes állításokat osztályozták, de a könnyebb összehasonlítás érdekében kiszámoltuk, hogy az egyes állításokat hányas átlagosztályzatra minősítették.

3. táblázat. A megkérdezettek véleménye a továbbtanulással kapcsolatos állításokról

Állítások	Nagyon egyet értek (5)	Egyetértek (4)	Részben igen, részben nem (3)	Nem értek egyet (2)	Egyáltalán nem értek egyet (1)	Átlagérték
1. A gimnáziumi végzettség (érettségi) csak az egyetemi, főiskolai felvételnél jelent előnyt.	52	86	128	30	25	3,34
2. A középiskola utáni képzésnek csak akkor van értelme, ha az munkahelyet is szavatol.	52	89	99	60	23	3,26
3. Manapság csak több szakmával boldogulhat az ember.	69	68	105	69	13	3,34
4. A középiskola elvégzése után az ember még túl fiatal ahhoz, hogy dolgozni kezdjen.	32	42	88	102	60	2,64
5. Manapság szinte lehetetlen elhelyezkedniük a friss diplomás középiskolai végzettségűeknek (érettségizetteknek).	116	111	69	22	6	3,95
6. Gimnáziumi végzettséggel éppen olyan jól el lehet helyezkedni, mint a szakközépiskolai végzettséggel.	5	24	71	129	94	2,12
7. Továbbtanulás helyett inkább dolgozni kell.	7	12	57	102	144	1,87
8. Érdemes minél előbb elkezdni dolgozni, mert akkor az ember korábban jut előbbre a karrierjében.	9	26	120	113	55	2,61
9. A továbbtanulással kitolódik az időszak, amíg az ember fiatalnak érezheti magát.	50	87	90	62	35	3,17
10. Nem érdemes felső fokon továbbtanulni, hiszen utána úgyis munkanélküli lesz az ember.	6	18	63	111	126	1,97

A fiatalok nagyon egyetértenek azzal, hogy napjainkban szinte lehetetlen elhelyezkedni friss középiskolai diplomával. Munkaerő-piaci helyzetüket elég borúsán látják. Azonos arányban egyetértenek azzal is, hogy a gimnáziumi végzettség csak az egyetemi felvételnél jelent előnyt, és hogy csak több szakmával boldogulhatnak. Ez azt jelzi, hogy a gimnáziumot csak akkor érdemes elvégezni, ha azt főiskolai vagy egyetemi továbbtanulás követi. Akik csak középiskolát akarnak végezni, jobb, ha gyakorlatias szakmát nyújtó képzést választanak. A fiatalok nem értenek egyet azzal, hogy gimnáziumi végzettséggel éppen olyan jól el lehet helyezkedni, mint szakközépiskolai oklevéllel. Emellett a megkérdezettek úgy vélik, hogy jelenleg jobb, ha egy vajdasági magyar fiatalnak több szakmája van, mert úgy könnyebben jut alkalmi munkához. Azzal az állítással is egyetértenek, hogy a középiskola után továbbtanulni csak akkor van értelme, ha az biztos munkahelyet is jelent. Ezenkívül a továbbtanulással kitolódik az időszak, amíg az ember fiatalnak érezheti magát.

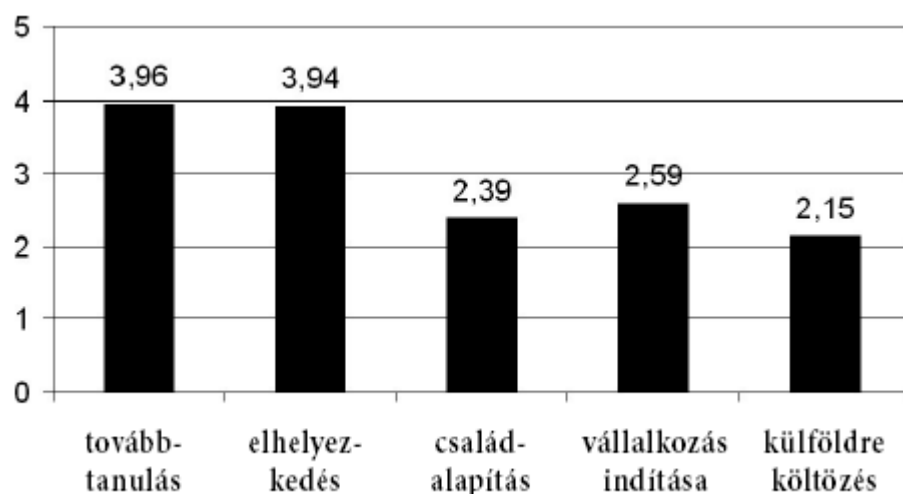
A megkérdezettek részben értettek egyet azzal, hogy a középiskola után még túl fiatalok a munkába álláshoz. Azzal is csak részben tudtak egyetérteni, hogy érdemes mielőbb munkába állni, mert így az ember korábban jut sikerre pályája során. Nem értettek egyet viszont azzal az állítással, miszerint továbbtanulás helyett inkább dolgozni kell. Azt az állítást sem fogadták el, hogy nem érdemes felső fokon továbbtanulni, mert utána úgysem kap munkát az ember.

A vajdasági fiatalok szerint manapság a friss diplomás középiskolásoknak nagyon nehéz munkához jutniuk, ezért több szakmával nagyobb az esélyük. Mivel gimnáziumi végzettséggel nehéz elhelyezkedni, a gimnáziumnak csak akkor van értelme, ha valaki tovább szeretne tanulni. A felsőfokú képzésben való részvétellel tovább fiatalnak érezheti magát az ember, de csak akkor érdemes főiskolára, egyetemre menni, ha az oklevél munkahelyet is biztosít. A fiatalok fontosabbnak tartják a továbbtanulást, mint azt, hogy minél korábban munkába álljanak. Nem értenek egyet azzal, hogy nem érdemes felső fokon tanulni, mert utána úgysem kap munkát az ember. Ezek az

adatok is azt támasztják alá, hogy a megkérdezettek továbbtanulási szándéka kedvező.

Fontosnak tartottuk a fiatal szakembereknek a diploma megszerzése utáni terveit. A válaszadóknak diplomázásuk utáni céljaik között fontossági sorrendben kellett rangsorolniuk a továbbtanulást, az elhelyezkedést, a családalapítást, az önálló vállalkozás indítását és a kivándorlást.

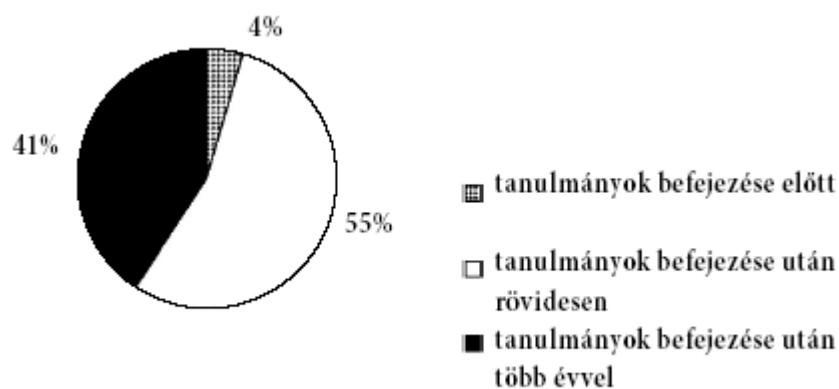
7. ábra: A válaszadók diplomázás utáni tervei⁴

A megkérdezett 15–28 éves fiatalok legfontosabb célja a továbbtanulás, de szinte ugyanolyan jelentős a munkába állás is. A vállalkozásindítás és a családalapítás a kevésbé fontos közeljövőbeli életcélok közé tartozik. A felsorolt lehetőségek közül a legkisebb osztályzatot a kivándorlás kapta.

A fiatalok munkavállalással kapcsolatos véleményének bemutatását⁵ arra a kérdésre adott válaszaikkal kezdjük, hogy szerintük mikor fognak képzettségüknek megfelelő munkát kapni. A válaszlehetőségek a következők: tanulmányaim befejezése előtt, tanulmányaim befejezése után rövidesen és tanulmányaim befejezése után több évvel.

8. ábra: Az elhelyezkedés várható időpontja

Többségük úgy véli, hogy tanulmányai befejezése után rövidesen munkát talál. Aggasztó, hogy a fiatalok 41%-a úgy gondolja, hogy tanulmányai befejezése után több évig kell majd megfelelő munkára várnia. A megkérdezetteknek csupán 4%-a gondolja úgy, hogy még a tanulmányai alatt van esélye a munkához jutásra. A vajdasági magyar fiatalok munkavállalási percepciójának megismerése során fontos megtudnunk azt, hogy mely szempontok szerint választanak meg munkahelyüket. A válaszadók a szakmai fejlődés, a karrierlehetőség, a megfelelő fizetés, a biztos munkahely, a munkaköri önállóság és a kreativitás fontosságát határozták meg.

Konklúziók:

- A közoktatásba beiratkozók anyanyelven tanulásának motiválása (megfelelő magyar közoktatási hálózat, minőséges káderek, fejlesztett infrastruktúra és könyvellátottság, szakkollégiumi rendszer, utaztatás/iskolabuszok). Fontos, hogy a magyarul tudó tanítók, tanárok magyar nyelvű tankönyvekből oktassanak, munkájuk minőségét fizetéspótló motivációkkal emeljük (ösztöndíjazásos alapon).
- Szükséges növelni a magyarság képzettségi szintjét és az oktatás minőségét minden szinten – továbbtanulási szándék motiválása új ösztöndíj-támogatásokkal, tehetséggondozó programokkal, munkahelykilátásokkal.
- Minőséges magyar nyelvű középiskolai központokat kell szervezni: Szabadkán, Zentán, továbbá szórványiskolaprogram kidolgozása (minden magyar kisdíák a szórványban legalább rendszeres anyanyelvápolásban részesüljön; magyar középiskolai/kollégiumi központok Újvidéken és Nagybecskerekén).

2.2.4. A magyar nyelvű felsőoktatás eddigi gyakorlata

Önálló, magyar tannyelvű felsőoktatási rendszer nincs a Délvidéken. Magyar nyelvű oktatás a szerbiai felsőoktatási törvény (2005) értelmében nem szervezhető meg anyanyelvi jogon, mert a felsőoktatás csakis államnyelven, esetleg világnyelven (pl. angol) folyhat. Magyar nyelvű oktatás az Újvidéki Egyetemen belül sem működik intézményesített formában, csak részleges jegyeit találjuk meg öt intézményben: az egyetem négy karán, egy akadémián,⁶ illetve néhány főiskolán.⁷ Az anyaországi kihelyezett tagozatok szabadkai és zentai főiskolai próbálkozásai még nem akkreditáltak Szerbiában, és csak részben illeszkednek az itteni felsőoktatási rendszerhez: konzultációs központokban folytatott távoktatási (levelező tagozat) formaként. Ennek ellenére az ott szerzett diplomák honosítása elkezdődött.

Mi sem természetesebb, minthogy a vajdasági tudományos értelmiség a tudományos munka olyan európai szintjére vágyik, amellyel bármikor bekapcsolódhat a nemzetközi akadémiai életbe. A jövő tudományos munkatársainak utánpótlását, a tehetséges fiatalok továbbképzését és a tudományos kutatómunkát minden egyetemi karon, illetve tanszéken figyelemmel kell kísérenünk. Aggasztó, hogy hosszú időszakon át csökkent a magyar hallgatók száma: 1966/67-ben a magyar főiskolai és egyetemi hallgatók száma még 4364 volt – a jelenleginek majdnem a kétszerese.

4. táblázat. A magyar főiskolások és egyetemisták együttes száma az összes hallgatók számához viszonyítva (%)

	Év	1964	1984	1992	2000	2002	2004	
							Egyetem	Főiskola
Magyar hallgatók aránya az összes hallgatók számában		4,80	10,30	6,70	7,01	6,60	6,02	11,25
A magyarság aránya a Vajdaság lakosságában		23,86	18,94	16,90	15,00 (becslés)	14,28	14,00 (becslés)	

Tény, hogy a vajdasági összlakossághoz viszonyítva a magyarok aránya fokozatosan csökkent, de ennek a függvényében sem volt soha kielégítő a magyar hallgatók részaránya az összes vajdasági hallgatók számában. A nyolcvanas években részarányuk még meghaladta a 10%-ot, de a háborús helyzet idején, a válságos években drasztikusan csökkent. A politikai rendszerváltás reményében, 2000-ben érezhetően több fiatal maradt itthon a magyar felsőoktatási intézményekben, ám a legfrissebb adatok továbbra se kielégítőek. A többéves statisztikai áttekintés szerint – külön a főiskolákon és az egyetemi karokon – a helyzet a következő:

5. táblázat. Főiskolások száma 1997 és 2004 között a Vajdaságban⁸

Tanév	Összes főiskolás	Magyar főiskolás	Arányuk %
1997/1998	6468	579	8,95
1998/1999	7698	657	8,53
1999/2000	11 811	816	6,91
2000/2001	10 083	838	8,31
2001/2002	11 656	855	7,33
2002/2003	8747	867	9,91
2003/2004	7859	846	10,76
2004/2005	7501	844	11,25

A bombázás évében (1999) a felsőoktatási intézményekbe való felvételek idején nem volt minősítővizsga, mégis viszonylag kevés magyar fiatal jelentkezett a főiskolákra, nagy részük külföldre távozott. Az utóbbi években (2002-től kezdve) azonban nőtt a magyar fiatalok érdeklődése főiskoláink iránt, és ezekre felvételiznek (Szabadka). A vajdasági főiskolások teljes számában több mint 10%-kal vannak jelen, és számuk fokozatosan nő. Az egyetemi karokra kevesebb magyar fiatal jelentkezik.

6. táblázat. Az egyetemi hallgatók száma 1997 és 2004 között az Újvidéki Egyetemen

Tanév	Összes hallgató	Magyar hallgató	Arányuk %
1997/1998	26 672	1703	6,38
1998/1999	28 515	1875	6,58
1999/2000	32 293	2032	6,29
2000/2001	34 338	1965	5,72
2001/2002	35 257	2078	5,87
2002/2003	35 424	2124	5,99
2003/2004	37 822	2447	6,47
2004/2005	38 169	2298	6,02

A háborús években csökkent a magyar egyetemi hallgatók száma a Vajdaságban. Javulást a rendszerváltás után (2002-től kezdve) tapasztalunk, de az összes egyetemista részarányában a magyarok száma ma is alig haladja meg a 6%-ot. Ezért szükség van olyan intézkedéssorozatra, amellyel ösztönözhetjük a magyar fiatalokat nemcsak a főiskolákon, hanem az egyetemeken való továbbtanulásra is.

A gyengén fejlett magyar nyelvű felsőoktatás miatt a Vajdaságban a magyar hallgatóknak kevés lehetőségük van az állami karokon és főiskolákon anyanyelvükön tanulni. Mindössze 1/3-uk tanul anyanyelvén vagy részben anyanyelvén (főleg a szabadkai karokon), 2/3-uk szerb nyelven. A magyar hallgatók legnagyobb része az Újvidéki Egyetem karain vagy a vajdasági főiskolákon tanul. Elenyésző részük iratkozik a Belgrádi Egyetem karaira, s aránylag sokan (körülbelül a magyar hallgatói kontingens egynegyede) tanulnak az anyaországban.

A Vajdaság 9 főiskoláján 2000-ben összesen 239 tanár oktatott, 7,86%-uk magyar. A 2000/01-es tanévben a 10 083 főiskolás közül 838, vagyis 8,31% volt magyar nemzetiségű. Az 1999/2000-es tanévben 910 főiskolai hallgató diplomázott a Vajdaságban, közöttük 106 (11,65%) magyar. Kétnyelvű, azaz részben magyar, részben szerb oktatásban 423 hallgató részesült, ami a magyar hallgatók 50,12%-a az összes felsőoktatási intézményben. Az Újvidéki Egyetem 13 karának 67 szakán (tanszékén) 2107 tanár és munkatárs működött a 2004/05-ös tanévben, 8,27%-uk magyar.

A főiskolákra a 2000/2001-es tanévben is viszonylag kevés magyar hallgató iratkozott be. A 10 083 főiskolai hallgatóból 80,1% szerb nemzetiségű volt, és csak 8,3% magyar. A főiskolai tanárok létszáma 239, ennek 74%-a szerb nemzetiségű, 7,9%-a magyar. A 2000/2001-es tanévben az egyetemeken 34 338 hallgató tanult, ennek 71%-a szerb nemzetiségű volt, és 5,7%-a magyar. Posztgraduális képzésben 952 fiatal vett részt, de csak 8%-uk volt magyar. Az Újvidéki Egyetemen állandó munkaviszonyban összesen 2107 egyetemi tanár és előadó oktatott,

71%-uk szerb nemzetiségű volt, és 7%-uk magyar.

Empirikus kutatásaink tanulságaként állítom, hogy az elhelyezkedés a munkaerőpiacon a felsőoktatásban szerzett szakmától függ. Éppen ezért érdekelt bennünket, hogy a magyar hallgatók esetében a szakok megválasztásakor a hagyományos természettudományi, mérnöki orientáltság van-e jelen, vagy a választásban inkább a tannyelv a szempont. A legtöbb magyar hallgató a közgazdasági, mérnöki (műszaki) és pedagógiai képzésben vesz részt, s ebben nyilván szerepet játszik a képzések földrajzi közelsége is (Szabadka és részben Újvidék). A pedagógusképzést is (főleg a tanítóképzést) nagy számban választják a magyar nemzetiségűek; ez azonban mégsem oldotta meg a magyar nyelvű oktatók hiányát. Ennek oka egyrészt az, hogy a tanárképző szakokon nem magyar nyelven oktatnak (a Természettudományi-matematikai Karon pl. 2–3 általános tantárgyat oktatnak magyarul), másrészt pedig a hallgatók egyenlőtlenül oszlanak meg az óvodapedagógusi és a középiskolaitanárképzés között. Míg az előbbinél kielégítő a jövő pedagógusok száma, az utóbbinál egyes szakok esetében már súlyos hiány tapasztalható. A jogászképzésben, az egyes bölcsészeti szakokon (szociológia, pszichológia, pedagógia, történelem) és a mezőgazdasági képzésben is alulreprezentáltak a magyar hallgatók. A korábbi empirikus kutatások kimutatták, hogy szakválasztásban a hallgató szakmai érdeklődésén kívül döntő az oktatási intézmény közelsége, sőt tannyelve is.

Részben kielégítő a felsőoktatási tudományos káderek száma a mérnöki, a természettudományi és az orvosi szakon. Nagy a hiány azonban a jogi és minden társadalomtudományi szakon. Mivel pedig a pedagógusképzésben és más humán tudományok terén szeretnénk a magyar felsőoktatási hiányt pótolni, fontos lépésnek tartom már a közeljövőben az anyaországban jelenleg doktorandusképzésen levő vajdasági fiatalok és a magyarországi vendégprofesszorok bekapcsolását az oktatásba. A pedagógushiány külön gond a magyar közoktatásban. Az osztálytanítók számát tekintve a Vajdaság iskoláiban jobbra kielégítő a helyzet (kivéve a szórványfalvakat, ahol a tanulók és a tanítók száma is megfogyatkozott). Mind nagyobb hiány mutatkozik azonban a magyar tagozatokon oktató tanárokból; ez az általános iskolákra és a középiskolákra egyaránt jellemző a tartomány egész területén. A szakmai és a tudományos közvéleményt már régóta foglalkoztatja a tanítóképző karokon különböző új szakcsoportok bevezetése, illetve egy pedagógiai kar létrehozásának a gondolata. A magyar osztályokban tanító általános és középiskolai tanárok többsége szerb nyelven végezte tanulmányait, nem ismeri tantárgya magyar terminológiáját, sokuk pedig nem részesült pszichológiai-pedagógiai, illetve módszertani képzésben. Ugyancsak hiányzik a magyar, illetve a kétnyelvű oktatás jelenségének folyamatos kutatása. A civil szervezeteket és tudományos társaságokat leszámítva, amelyek oktatás- és kisebbségsszociológiai kutatásokkal foglalkoznak, nincs mérvadó intézet ezen a téren.

A legtöbb magyar tanár a tömbben, Szabadkán, Magyarokán és Topolyán hiányzik. A szakok szerinti tanerőhiány azt mutatja, hogy sürgősen pótolnunk kell a magyar ajkú matematikatanárt, az angol szakost, a műszaki nevelés és a zenei nevelés tanárainak hiányát. A szabadkai Tanítóképző Kart a Tartományi Képviselőház döntése alapján 2004-ben bejegyezték, a hallgatók beírása azonban csak 2006 őszétől kezdődhetett meg, mert az Újvidéki Egyetem Tanácsa a Szerb Oktatási Minisztérium ajánlására hivatalosan csak 2006. január utolsó napján vette fel az egyetemi rendszerbe. E magyar tannyelvű kar akkreditálásához szükség volt még arra, hogy a megöröklött tantervben elfogadott tantárgyak 70%-a esetében kinevezzék és munkaviszonyba felvegyék a szaktanárokat, de fel kell újítani és szerelni az e célra szánt szabadkai épületet is, ami többéves beruházást igényel. Hosszú távon szükség lesz a vajdasági magyar pedagógusképzés folyamatos intézményes támogatására a szerb minisztérium és a magyar állam részéről is (épület és infrastruktúra, a tanárok fizetésének kiegészítése, külön ösztöndíj-támogatások). Az új Magyar Nyelvű Tanítóképző Kar otthona lehet a magyar humán tudósok és értelmiségiek kinevelésének a legkülönbözőbb, rugalmas szakirányokkal. Fontos lesz a diák- és az oktatói mobilitás az anyaországi és a vajdasági oktatókáderek között, ennek egyik része a rendszeres szakmai egyeztetés. Szorgalmazzuk a kapcsolatot a Szegedi Tudományegyetemmel és a régió tanító- és tanárképző karaival a közös kutatási és tanítási együttműködést közös szakok, vendégtanárok, tanárcsere formájában.

2.2.5. A Vajdasági magyar felsőoktatás intézményfejlesztésének lehetőségei

Az európai felsőoktatási tendenciáknak megfelelően a Bolognai Nyilatkozat előírásait következetesen kell alkalmazni Szerbiában is.¹⁰ A közeljövőben döntő lesz, hogy a vajdasági karok milyen rugalmasan tudnak bekapcsolódni a reformkezdeményezésekbe és alkalmazkodni azokhoz. A magyar felsőoktatás átalakulását, fejlődését és korlátait a következő tényezők is befolyásolják: a délvidéki magyarság demográfiai folyamatai (a tanulók száma), a hallgatói bázis mennyiségi és minőségi jellemzői és ambíciói, a magyarul tudó tanári állomány összetétele, kreativitása.

A felsőoktatás-fejlesztést szociológiai és gazdasági tényezők határozzák meg: a munkaerő-piaci (szakmakeresleti) prognózisok, a fiatal korosztály szakmaválasztási preferenciái és továbbtanulási szándéka, valamint a felsőoktatás-fejlesztés infrastrukturális és pénzügyi lehetősége. A többnyelvű egyetemek alapításának európai tanulságai fontosak lehetnek számunkra, sok vonatkozásuk egy vajdasági egyetem alapításában is érvényes lehet.¹¹

- Az új, neoliberális felsőoktatási politika a helyi-területi kezdeményezések szabadságát, de egyúttal a felsőoktatás privatizálódását is jelentette. A vajdasági magyarok a balkáni háború miatt elmulasztották a történelmi pillanatot a többnyelvű felsőoktatás bevezetése terén, ezért máig kérdéses a magyar tannyelvű karok és tagozatok intézményes megalakítása.
- Az új egyetem alapításakor nélkülözhetetlenek a határ menti és a határon átívelő kapcsolatok. Eddig csak az anyaország határain kívülre helyezett képzésekkel vagy konzultációs központokkal találkoztunk, amelyek integrálódása a szerbiai oktatási rendszerbe nehézkes.
- Szakemberek becslése szerint a kisebbségi, ugyanakkor (a törvény által megkövetelt) többnyelvű intézmények Szerbiában csak állami támogatással tudnak fennmaradni. Az állam és a civil szféra közt alapítványok közvetíthetnek.
- A kezdeményező (főleg értelmiségi helyi-regionális elit) akkor sikeres, ha állami engedélyeket szerzett, ugyanakkor maga mellett tudja a helyi közeg meghatározó (nemzetiségi, önkormányzati és vezető politikai) csoportjainak támogatását is. Intézményalapítási törekvéseiket a politikai színtéren mint kisebbségi jogvédelmet és mint regionális fejlesztést jelenítik meg, így azok a többségi társadalom egyes tagjainak támogatását is elnyerhetik.
- A vajdasági felsőoktatásban a változások hordozói karizmatikus, tudós, de a nyilvánosság előtt ritkán fellépő egyéniségek. Vállalják a kezdeményezéssel járó munkát, kockázatot, de azoknak a tisztségviselőknek a segítségére és korábban elért tekintélyére, sikereire is építhetnek, akik a belgrádi körökkel kapcsolatban vannak. Segítségükkel állami támogatás nyerhető/kényszeríthető ki, és intézményüket a demokratikus politikai környezetben is elfogadtatják. Sajnos, a Szerb Köztársasági Oktatási Minisztérium jelenlegi álláspontja szerint nem kell külön finanszírozni a magyar nyelvű (kisebbségi) felsőoktatást.
- A szerb jogszabályok a vajdasági felsőoktatási intézmények létrehozására és működtetésére vonatkozóan jelenleg kétszintűek: tartományiak és köztársaságiak.¹² Az ún. „omnibusztörvény” alapján a tartományban lévő állami karok alapításának joga az autonóm tartomány hatáskörébe tartozik, de ha az Újvidéki Egyetem keretei között alakulna meg, az egyetem jóváhagyása is szükséges. A jogszabályok a belföldi alapítást preferálják, s ez az egyetemek létrehozására is vonatkozik: külföldi jogi személy csak egyetemi szintű kart (fakultást) alapíthat, a belföldi jogi személy egyetemet is. A külföldi egyetemek kihelyezett tagozataira nem

tér ki a 2005. évi törvény. Egy kar (nem egyetem, hanem kar) működését akkor engedélyezi a szerb köztársasági vagy a tartományi kormány, ha eleget tesz az alábbi oktatói, tárgyi és anyagi feltételeknek:

- akkreditált stúdiók legalább három, mégpedig mindhárom szinten (alap-, akadémiai és posztgraduális), amit a Szerb Kormány Akkreditációs Bizottsága hagy jóvá;
- oktatói állomány – az induló karon a doktorátussal rendelkező kinevezett oktatók kétharmadának teljes munkaidővel már munkaviszonyban kell lennie¹³;
- infrastrukturális, tárgyi feltételek¹⁴ (megfelelő épület, laboratóriumok, előadótermek, digitális könyvtár stb. s a Bolognai Nyilatkozat értelmében egyetemista kollégiumok, étkezdék és sportlétesítmények is szükségesek);
- pénzügyi feltételek – a több éven át tervezett hallgatói létszám költségeinek fedezését bizonyító banki kivonat.

2.2.6. Gondolatok a délvidéki magyar felsőoktatási tervekhez

A magyar felsőoktatás fejlesztéséhez Szerbiában számos változás szükséges. A magyar kisebbség nem mondhat le arról, hogy európai szintű tudást szerezzen, megőrizve nemzeti identitását, anyanyelvét és kultúráját. Fontosnak találok egy nemzeti felsőoktatási stratégia kidolgozását az anyaországi és a határon túli szakemberek közreműködésével az európai tendenciák szellemében – a magyar nyelvű felsőoktatást a Kárpát-medencében egészében és összefüggésében kellene vizsgálni.

Lényeges a hallgatók és oktatók mobilitásának serkentése az anyaország és a vajdasági intézmények között rendszeres szakmai egyeztetésekkel. Elkerülhetetlen, hogy versenyhelyzet alakuljon ki a határ menti egyetemek közötti, ezért szükségesek a régiókapcsolatok, a szegedi és a pécsi tudományegyetemmel: kutatási és oktatási együttműködés (közös szakok nyitása, tanárcsere stb.). Magas költségű szakok (pl. orvos, főnövér, egyes természettudományok) vagy speciális, nemzetközi standardokra épülő szakok esetében (pl. pszichológia, szociológia, jog, gyógypedagógia), ahol nincs esély magyar tannyelvű képzés megszervezésére a hallgatók alacsony száma miatt, indokolt szervezett formában a magyarországi teljes vagy részképzés itthoni szakmai gyakorlatokkal, illetve az Újvidéki Egyetemmel közösen a kettős képzés kialakítása.

Nélkülözhetetlen a magyar intézmények működési bizonytalanságának megszüntetése középtávú támogatási tervekkel, szponzorálással és magántőke alternatív forrásainak bevonásával is. Az a tapasztalat, hogy az európai uniós programokban a támogatásszerzésre irányuló pályázáskor a szakmai jellegű kapcsolatoknak nagyobb esélyük van, mint a csak nemzeti jellegűeknek. Stratégiai szinten segíteni kell a nagy egyetemek együttműködését a Kárpát-medencén belül az intézmények nemzeti, nyelvi hovatartozásától függetlenül is. Létrehozható akár egy olyan nagy regionális felsőoktatási tömörülés is, amely megállja helyét az egységes európai felsőoktatási piacon (a szubregionális egyetem elve). A felvidéki, a kárpátaljai, az erdélyi, a formálódó délvidéki magyar felsőoktatás megléte és minősége ma a Kárpát-medence magyar közösségeinek egyik fontos kérdése. Ezért jelentős, hogy a magyar nyelvű oktatást teljes egészében és összefüggésében lássuk. Ezen belül kell átgondolni a magyar közösségek megmaradásának, az értelmiség képzésének szükségleteit mind szakmai, mind nyelvi szempontból, nem feledkezve meg a munkaerő-piaci lehetőségekről, szükségletekről sem.

Irodalom

A határon túli felsőoktatási és K+F támogatások és hasznosulásuk (Berényi Dénes akadémikus vezetésével). A határon túli magyar felsőoktatási és kutatásfejlesztési tevékenység támogatásának vizsgálata, hazai és külföldi humán erőforrások bevonásával – 5/150/2001 NKFP projekt összefoglaló záróanyaga.

A magyar tannyelvű oktatás helyzete, kulcskérdései és távlatai a Vajdaságban. Újvidék, 2002, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság.

A Szabadkai Önkormányzat Oktatásügyi Titkárságának szakbizottsági anyaga. Szabadka Községi Tanács archívuma. 2005.

A Szabadkai Pedagógiai Kar alapításának elaborátuma. Szabadka, 2004, Szabadka Önkormányzata.

A Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság elemzései. A Vajdasági Tartományi Végrehajtó Tanács archívuma. Újvidék, 2000–2005.

Gábrityné Molnár Irén – Mirnics Zsuzsa szerk.: Anyanyelvű oktatásunk. Szabadka, 1997, Magyarságkutató Tudományos Társaság, /MTT Könyvtár 1./

Gábrityné Molnár Irén – Mirnics Zsuzsa szerk.: Vajdasági útkereső. Szabadka, 1998, Magyarságkutató Tudományos Társaság, /MTT Könyvtár 2./

Gábrityné Molnár Irén – Mirnics Zsuzsa szerk.: Vajdasági marasztaló. Szabadka, 2000, Magyarságkutató Tudományos Társaság, /MTT Könyvtár 3./

Gábrityné Molnár Irén – Mirnics Zsuzsa szerk.: Fészekhagyó vajdaságiak. Szabadka, 2001, Magyarságkutató Tudományos Társaság, /MTT Könyvtár 4./

Gábrityné Molnár Irén – Mirnics Zsuzsa szerk.: Holnaplátók. Ifjúsági közérzetmérés. Szabadka, 2002, Magyarságkutató Tudományos Társaság, /MTT Könyvtár 5./

Gábrityné Molnár Irén – Mirnics Zsuzsa szerk.: Kisebbségi létjelenségek. Szabadka, 2003, Magyarságkutató Tudományos Társaság /MTT Könyvtár 7./

Gábrityné Molnár Irén: A vajdasági magyar felsőoktatás helyzete és intézményfejlesztésének időszerű problémái. Debreceni Szemle, 2. (2004) sz. 294–306.

Gábrityné Molnár Irén – Mirnics Zsuzsa szerk.: Közérzeti barangoló. Műhely- és előadás-tanulmányok), Szabadka, 2005, Magyarságkutató Tudományos Társaság. /MTT Könyvtár, 11./

Gábrityné Molnár Irén – Mirnics Zsuzsa szerk.: Oktatási oknyomozó. Vajdasági oktatáskutatások, tanulmányok. Szabadka, 2006, Magyarságkutató Tudományos Társaság. /MTT Könyvtár, 12./

Komisija za akreditaciju visokog obrazovanja (Urednik: Aljoša Mimica): Uputstva i kriterijumi za akreditaciju visokog obrazovanja. Beograd, septembar 2004, AAOM.

Papp Z. Attila: Igényfelmérő kutatás a vajdasági magyar fiatalok továbbtanulási hajlandóságáról. 2002 tavaszán a HTMH megbízásából a budapesti HTOF koordinálásával publikálva az Etnopolitika – A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek viszonyrendszere Közép-Európában című tanulmánykötetben (Budapest, 2003, Teleki László Alapítvány, 195–208.).

Vajdasági felsőoktatás fejlesztési program. I–III. rész. Az önálló magyar felsőoktatási intézmény igényét feltérképező tanulmányok gyűjteménye. Stratégiai vázlat. Budapest, 2002–2003, HTMH. Projektkoordinátorok: Budapesten a Határon Túli Felsőoktatási Fejlesztési Programiroda (Professzorok Háza, Horváth Tamás igazgató), a Vajdaságban a Magyarságkutató Tudományos Társaság (Gábrityné Molnár Irén elnök).

1. számú melléklet: MTT-kiadványok (1991–2006)

Kisebbségi autonómiák – önkormányzati törekvések (Dokumentumgyűjtemény, 1992),

Szöllősy Vágó László: Petőfi a déli végeken. A jugoszláviai Petőfi-kultusz nyomában. Szabadka, 1992.

Tóth Lajos: Magyar nyelvű oktatás a Vajdaságban 1944-től napjainkig. Szabadka, 1994. Társkiadó a szabadkai Szabadegyetem. /Életjel Könyvek, 56./

Szöllősy Vágó László: Népünkkel – népünkért. A szabadkai Népkör krónikája 1872–1992. Szabadka, 1994.

Biacsi Antal: Kis délvidéki demográfia. Társkiadó a szabadkai Szabadegyetem, 1994. /Életjel Könyvek, 57./

Bálizs Jutka – Mikes Melánia: Játsszunk, énekeljünk magyarul! Pedagógusok kézikönyve. Szabadka, 2004.

Csehák Kálmán: Történelmi múltunk és jelenünk. Összegyűjtött tanulmányok. Társkiadó a Vajdasági Magyar

Tudományos Társaság, 2004.

Vajda Gábor: Remény a megfélemlítettségben. A délvidéki magyarság eszme- és irodalomtörténete. 1945–1972. Szabadka, 2006.

Gábrityné Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa szerkesztésében az MTT Könyvtár:

Anyanyelvű oktatásunk (Tanulmánykötet és címtár). 1997.

Vajdasági útkereső (Tanulmánykötet és címtár). 1998.

Vajdasági marasztaló (Millenniumi tanulmánykötet és címtár). 2000.

Fészekhágyó vajdaságiak (Tanulmánykötet és statisztikai adattár). 2001.

Holnaplátók (Ifjúsági közérzetmérés). 2002.

Térfoglaló (Ifjúsági szerep- és közösségvállalás). 2003.

Kisebbségi létjelenségek (Szórvány és szociolingvisztikai kutatások). 2003.

A vajdasági magyarok kétnyelvűsége (Nyelvpszichológiai vonatkozások). 2004.

Mi ilyen nyelvben élünk (Nyelvszociológiai és korpuszvizsgálati tanulmányok). 2004.

Támogatás és hasznosulás (Hatástanulmányok az anyaországi juttatásokról). 2005.

Közérzeti barangoló (Műhely- és előadás-tanulmányok). 2005.

Oktatási oknyomozó (Vajdasági oktatáskutatások, tanulmányok). 2006.

2. számú melléklet:

Gábrityné Molnár Irén: Az MTA Vajdasági Kutatóállomása kutatási projektumai 2000-től 2006-ig (projektkoordinátor: Magyarságkutató Tudományos Társaság):

I. Identitáskutatás

Vallási identitáskutatás a vajdasági felnőtt magyar lakosság körében. Empirikus kutatásszervezés a KOD (Budapest) koordinálásával. Budapest, 2000.

A vajdasági magyarság társadalmi közösségének jövőképe. A regionális és nemzeti tudat konfliktusai. Az Illyés Közalapítvány által támogatott kutatás, 2001.

A vajdasági magyarok esélyei az EU-n kívül és médiakutatás. Az Illyés Közalapítvány által támogatott kutatás, 2003.

II. Magatartásvizsgálatok, etnikai önszerveződés, álláspontvizsgálat

A vajdasági magyar értelmiség időszerű magatartásformája. Az Illyés Közalapítvány által támogatott kutatás. 2000.

A vajdasági magyar közösség etnikai önszerveződésének társadalmi feltételei változó politikai és tranzíciós gazdasági feltételek közepette. Az Arany János Közalapítvány (MTA, Budapest) támogatásával. 2001.

A vajdasági választópolgárok álláspontja és magatartásvizsgálata. Közvélemény-kutatás. A Zenith Műhely és a Magyarságkutató Tudományos Társaság koordinálásával. Szabadka, 2002.

A választópolgárok elégedettségi szintje a reformtörekvések ütemével. Szociológiai-antropológiai és empirikus közvélemény-kutatás. Az Arany János Közalapítvány (MTA, Budapest) támogatásával, 2004.

Hol tartunk jövőnk felmérése/tervezése kapcsán? Empirikus kutatás egy észak-bácskai község polgárai körében. Az Illyés Közalapítvány által támogatott kutatás. 2004.

A vajdasági magyarok önkormányzatok felől a lakosságának magatartásáról és álláspontjairól. A vajdasági önkormányzatok által megrendelt empirikus kutatás kb. 4500 kérdőívezett alannyal. 2004.

Időszerű magatartásvizsgálat a vajdasági magyarok körében. A magyar iskolahálózat átszervezhetőségéről a Vajdaságban – demográfiai trendek, politikai és közéleti befogadó készség, foglalkoztatási esélyek – a vajdasági magyarság jelenével foglalkozó társadalomtudományi empirikus (kérdőíves) kutatás. Az Illyés Közalapítvány által támogatott kutatás. 2005.

A vajdasági magyar közösség etnikai önszerveződésének feltételei, magatartásvizsgálat a változó demográfiai, politikai és tranzíciós gazdasági feltételek közepette. A Tartományi Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi Titkárság támogatásával. 2005. A kultúraközvetítés gyakorlata a vajdasági iskolások körében. Empirikus kutatás a vajdasági iskolások körében. A Vajdasági Toleranciaprogram euróregionális és EU-adaptációja. A Pannónia Alap támogatásával. 2006.

III. Migrációkutatás

A vajdasági magyarok migrációjának hatása társadalmi szerkezetükre, Illyés Közalapítvány és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által támogatott kutatás. 2000–2001.

A jugoszláv/vajdasági magyarok migrációjának okai és következményei a társadalmi-politikai krízis okán – az Arany János Közalapítvány (MTA, Budapest) támogatásával. 2002.

IV. Munkaerő-kutatás

Munkaerő-kutatás a Vajdaságban. Az Apáczai Alapítvány megrendelésére a Márton Áron Szakkollégium koordinálásával. Budapest, 2001.

A vajdasági fiatal értelmiségiek munkaerő-piaci kilátásai. Az Arany János Közalapítvány (MTA, Budapest) támogatásával. 2003.

Karrierutak vagy parkoló pályák? Friss diplomások karrierje, migrációs tendenciája, felnőttképzési igényei a Kárpát-medencében. Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet koordinálásával az Apáczai Közalapítvány támogatásával. 2006.

V. Ifjúságkutatás

Mozaik 2001 Ifjúságkutatás – a Vajdaság. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. A Nemzeti Ifjúságkutató Intézet (Budapest) koordinálásával. 2001–2002.

Felmérés a vajdasági magyar fiatalok időszerű politikai nézeteiről és magatartásáról. Az MTT és a VIFO közreműködésével, a HTMH (Budapest) támogatásával. 2001 tavasza.

A fiatalok továbbtanulási szándéka. A budapesti HTOF (Határon Túli Oktatás Fejlesztéséért Programiroda) koordinálásával. Megrendelő a Határon Túli Magyarok Hivatala (Budapest). 2002. január–február.

VI. Demográfiai kutatások

Promene demografskih obeležja vojvođanskih Mađara u multikulturalnoj sredini [A vajdasági magyarok demográfiai mutatóinak változásai a multikulturális környezetben]. A Tartományi Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi Titkárság (Újvidék) megrendelésére. 2002.

Nemzeti kisebbségből szórványnépesség. Vajdasági szórványkutatások. Az Arany János Közalapítvány (MTA, Budapest) támogatásával. 2003.

A vajdasági magyarság iskolai szintjének elemzése demográfiai összefüggésekben. Statisztikai trendek értelmezése. Az Arany János Közalapítvány (MTA, Budapest) támogatásával. 2004.

VII. Oktatáskutatás

Namere – osnovaca u završnim razredima i njihovih roditelja – prilikom upisivanja u srednje škole [A végzős magyar általános iskolások és szülei lekérdezése a továbbtanulási szándékaikról]. A Tartományi Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi Titkárság (Újvidék) megrendelésére. 2002.

Az önálló vajdasági magyar felsőoktatási intézmény megvalósíthatósági tanulmánya. A Nemzetközi és Határon Túli Felsőoktatás Fejlesztési Programiroda megrendelésére a HTMH (Budapest) támogatásával. 2001–2003.

A kisebbségi magyar tannyelvű oktatási és kulturális intézményrendszer működésével és fejlesztésével kapcsolatos kérdések vizsgálata. A magyar tanulóifjúság magatartása és a magyar szakember- és elitképzés felső szinten a Vajdaságban. Az Arany János Közalapítvány (MTA, Budapest) támogatásával. 2003.

Znanje i stepen korišćenja kompjutera od strane profesora i nastavnika u vojvođanskim školama [A közoktatásban dolgozó pedagógusok számítógép-használatának empirikus kutatása a Vajdaságban]. A Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság (Újvidék) megrendelésére. 2003.

Analiza stanja obrazovanja mađarske nacionalne manjine u Vojvodini sa posebnim osvrtom na potrebe u visokom školstvu [A vajdasági magyar nyelvű nemzeti kisebbség oktatási helyzete külön tekintettel a felsőoktatás szükségleteire]. A Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság (Újvidék) megrendelésére. 2004.

A határon túli felsőoktatási és K+F támogatások és hasznosulásuk. A határon túli magyar felsőoktatási és kutatásfejlesztési tevékenység támogatásának vizsgálata. A nemzeti kutatási és fejlesztési program 5/150/2001. számú támogatásával (Budapest). 2001–2004.

A tudáshoz anyanyelven – Délvidéki oktatáskutatások. Oktatásunk jövője. A vajdasági magyar felsőoktatási tervek és működtetésük lehetséges intézményrendszere. A vajdasági magyarság anyanyelvi oktatási iskolahálózatát befolyásoló népességcsökkenés. Nemzetiség és anyanyelv szerinti népességcsökkenés. Iskolaválasztás a Vajdaságban. Szabadkai iskolastatisztika. Az MTA (Budapest) által támogatott kutatások. 2005.

A magyar nyelvű oktatás a többnyelvű Vajdaságban. Anyanyelv, kétnyelvűség és iskola a Vajdaságban. Az iskola szerepe a magyar nyelv megtartásában és a sikeres szocializációban. A Tartományi Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi Titkárság (Újvidék) támogatásával. 2005.

Határon túli magyar közoktatási rendszerek hatásvizsgálata a munkaerő-piaci relevancia tükrében. A Határon Túli Oktatás Fejlesztéséért Programiroda koordinálásával (Budapest). 2006.

A Kárpát-medencei magyar felnőttképzés rendszere. A HTOF (Határon Túli Oktatás Fejlesztéséért Programiroda) koordinálásával (Budapest). 2006.

VIII. Szociolingvisztikai kutatás

A vajdasági magyar nyelvhasználat rétegei, mintái, állományi, változási jellemzői – publikáció. Szociolingvisztikai kutatás a Szociográfiai Műhely közreműködésével. Az Arany János Közalapítvány (MTA, Budapest) támogatásával. 2004–2005.

Anyanyelv, kétnyelvűség és iskola a Vajdaságban. Pszicholingvisztikai kutatás. Az Arany János Közalapítvány (MTA, Budapest) támogatásával. 2004.

IX. A civil szervezetek kutatása és egyéb adattárgyűjtés

Magyar szervezetek a Kárpát-medencében című adatbázis elkészítése az Agora Iroda közreműködésével (adatgyűjtés és adatpontosítás) a Márton Áron Szakkollégium (Budapest) megrendelésére. 2001–2002.

Kelet-közép-európai Interetnikus Tudásmenedzsment Bázisintézet. Adatállományok integrálása települési szinten a Vajdaság területéről. Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet koordinálásával (Budapest). 2002–2003.

Civil út-mutató címen kiadványsorozat I–X. Multimédiás CD + internet adaptáció elkészítése. Esély a Stabilitásra Közalapítvány (Szeged) támogatásával, valamint a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kara Közművelődési Tanszékének a közreműködésével. 2006.

X. Regionális gazdasági fejlődéskutatás

Regionális gazdasági fejlesztésterv kidolgozása. A Regionális Tudományi Társasággal (Szabadka) együtt, a Szülőföld Alap támogatásával. 2006.

¹ Forrás: Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság. Újvidék, 2003.

² A községnevek után a zárójelben levő szám a tanulók száma szerinti nagyságrendet jelöli.

³ Papp Z. Attila: Igényfelmérő kutatás a vajdasági magyar fiatalok továbbtanulási hajlandóságáról. 2002 tavaszán a HTMH megbízásából a budapesti székhelyű HTOF koordinálásával és a szabadkai Magyarságkutató Tudományos Társaság bevonásával. Publikálva az Etnopolitika – A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek viszonyrendszere Közép-Európában című tanulmánykötetben (Budapest, 2003, Teleki László Alapítvány).

⁴ A nagyobb értékek a fontosabb, míg a kisebb értékek a kevésbé fontos célokat mutatják.

⁵ Szilágyi Ágnes: A vajdasági magyar értelmiségi fiatalok munkaerő-piaci meglátásai – empirikus kutatás eredményeinek ismertetése. Az MTT archívuma, 2003.

⁶ Szabadkán a Tanítóképző (2006-ig kihelyezett tagozat), az Építőmérnöki Kar, a Közgazdasági Kar és Újvidéken a Bölcsész tudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke és a Művészeti Akadémia tette lehetővé az anyanyelvű oktatást részben vagy egészben.

⁷ Műszaki Főiskola és Óvóképző Főiskola.

⁸ A Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság szakszolgálat, 2002 és 2005.

⁹ Az ismétlőkkel együtt 12 348 főiskolás volt, de a statisztika ettől az évtől az ún. „tiszta generációt” kezdte jegyezni.

¹⁰ Szerbia 2003 szeptemberében aláírta a Bolognai Nyilatkozatot, 2005 augusztusában pedig meghozta a felsőoktatási törvényt.

¹¹ Lásd a Berényi Dénes akadémikus irányításával létrejött nemzetközi projektum eredményeit (2001 és 2004 között) A határon túli magyar felsőoktatási és kutatásfejlesztési tevékenység támogatásának vizsgálata címmel (5/150/2001 NKFP projektum). A határon túli felsőoktatási és K+F támogatások és hasznosulásuk című kutatásban, hasonló megfogalmazásban jelentkezik a feltüntetett hatpontos megállapítás. A nemzetközi többnyelvű karok helyszíni vizsgálatát Kozma Tamás és munkatársai végezték a projektum keretében.

¹² A szerb oktatási rendszert jelenleg az alábbi törvények szabályozzák: Kisebbségügyi törvény (Szövetségi Parlament, 2002. február vége); „Omnibusztörvény” (Szerbiai Parlament, 2002); Felsőoktatási törvény (Szerbiai Parlament, 2005).

¹³ Lásd a Köztársasági Oktatási Minisztérium jogszabályát a 2004. augusztus 19-ei hivatalos lapban.

¹⁴ Jelenleg az Oktatási Minisztérium határozza meg, két idevágó miniszteri rendelet szabályozza: az állami alapítású egyetemek munkafeltételeiről szóló rendelet (1995. március 31.) és az állami alapítású főiskolákra vonatkozó, a tanulmányi költségekhez való állami hozzájárulás mércéit tartalmazó rendelet (Szerb Köztársaság Hivatalos Lapja, 1995/10.).

[Lennert Géza: Nemzedékem no. 8]